

FENOMENÁLNE A PODSTATNÉ VLASTNOSTI RODU: JE TEPLA MOLEKULÁRNY POHYB?

IGOR HANZEL, Katedra logiky FiF UK, Bratislava

HANZEL, I.: Phenomenal and Essential Qualities of Kind: Is Heat a Molecular Motion?

FILOZOFIA 53, 1998, No 6, p. 350

The paper offers a criticism from the ontological point of view of Kripke's essentialism concerning natural kind-terms and the so called theoretical identification. It begins with a brief account of Kripke's view of essence and theoretical identification. A comparison of Kripke's essentialism with that of B. Enc should show the advantages of the philosophically grounded essentialism as overcoming the essentialism based on Kripke's formal semantics for modal logic. In conclusion a nonkripkean conception of essentialism is outlined.

I. Prírodný rod, podstata a teoretická identifikácia. Kripke prenáša svoje chápanie vlastných mien na chápanie všeobecných mien (napr. "zlato", "tiger"), ktoré označujú entity určitého prírodného rodu (námiety proti tomuto prenosu sformuloval K. Donnellan [2]). Podľa jeho názoru tieto všeobecné mená sú podobne ako vlastné mená rigidné designátory, a preto nemajú ani fregeovský zmysel. Meno prírodného rodu pomenúva *jeden a ten istý rod* vo všetkých možných svetoch (kde tento rod existuje). Pod výrazom "jeden a ten istý" treba rozumieť entity s rovnakou podstatou nezávisle od ich fenomenálnych vlastností. V prípade mena "zlato" je podstatou objektov označených týmto menom vlastnosť mať atómové číslo 79. Aj keď poznatok, že atómové číslo zlata je 79, má aposteriórny charakter, ak tento poznatok je pravdivý, potom meno "zlato" rigidne označovalo a stále označuje prvok s atómovým číslom 79, a to nezávisle od toho, či užívateľ tohto mena niečo vedel (alebo vie), alebo nevedel (či nevie) nič o mikroštruktúre takto pomenovaných objektov.

Za podstatnú vlastnosť objektu Kripke považuje buď jeho pôvod, alebo substanciu, z ktorej je vytvorený ([11], 86-87; [12], 114), a podstatu definuje takto: "Ak uvažujeme o nejakej vlastnosti ako o podstatnej vlastnosti nejakého objektu, zvyčajne tým myslíme, že je vlastná tomuto objektu v každom prípade, kde by existoval." ([12], 48).

Všetky tieto úvahy o rodoch entít, o pôvode a substancii Kripkem nakoniec umožňujú skúmať výroky o identite, ktoré obsahujú mená prírodných rodov. Sú to tzv. teoretické identifikácie, ako napr. "Voda je H_2O ", "Teplá je molekulárny pohyb", "Blesk je elektrický výboj", "Svetlo je prúd fotónov". Formulácia týchto výrokov je výsledkom aposteriórneho poznania v špeciálnych vedách. Ak sú však pravdivé, potom predstavujú "nie kontingentné..., ale nevyhnutné pravdy, čím, pochopiteľne, nemyslím len fyzicky nevyhnutné, ale nevyhnutné v najvyššom stupni" ([12], 99), a "výroky predstavujúce vedecké objavy o tom, čo látka (*stuff*) je, nie sú náhodné pravdy, ale nevyhnutné pravdy v najstriktnejšom zmysle slova" ([12], 125). Podľa Kripkeho v prípade

teoretickej identifikácie, v ktorej vystupuje meno prírodného rodu, máme do činenia s logickou nevyhnutnosťou *de re* viazanou na tento rod, pričom túto nevyhnutnosť spoznáваме aposteriórne.

II. Ontologické námietky. Skúmajme najprv Kripkeho chápanie termínu "podstatná vlastnosť". Takéto chápanie sa štandardne používa v súčasnej diskusii o esenciazme. Tvrdí sa, že "podstatná vlastnosť je vlastnosť, ktorú vec má vo všetkých možných svetoch, kde existuje" ([13], 343), alebo že "nejaká vlastnosť *P* je podstatnou vlastnosťou nejakého objektu *x* vtedy a len vtedy, ak by nemohlo *x* existovať a súčasne nemať *P*, t.j. ... vtedy a len vtedy, ak *x* má *P* v každom možnom svete, kde *x* existuje" ([7], 3). Rozložme takéto vymedzenie na "Ak je určitá vlastnosť nejakej veci jej podstatnou vlastnosťou, potom ju táto vec má v každom možnom svete, kde existuje", a "Ak nejaká vec má určitú vlastnosť v každom možnom svete, kde existuje, potom táto vlastnosť je jej podstatnou vlastnosťou". Ako možno dospieť k prvému tvrdeniu? Vychádziskom sú tu úvahy o podstate prírodného rodu. Jeho podstata robí z prírodného rodu to, čo je, čím sa odlišuje od iných rodov. Z toho vyplýva, že vo všetkých možných svetoch, kde existuje určitý prírodný rod, bude mať aj príslušnú podstatnú vlastnosť, t.j. táto podstatná vlastnosť je nevyhnutná v zmysle Kripkeho formálnej sémantiky pre modálnu logiku. Táto úvaha, aj keď ako taká úplne bezchybná, má však zásadný nedostatok. Hovorí len to, že ak je nejaká vlastnosť podstatná, potom je nevyhnutná v zmysle kripkeovskej sémantiky pre modálnu logiku; nevymedzuje však, kedy je nejaká vlastnosť podstatnou vlastnosťou. Toto vymedzenie je dané v druhom tvrdení. Podľa môjho názoru však vlastnosť, ktorá je nevyhnutná pre určitý rod, t.j. vlastnosť inštancionovaná v každom možnom svete, kde existuje daný rod, nemusí byť ešte podstatnou vlastnosťou daného rodu.¹ Trieda nevyhnutných (v zmysle Kripkeho sémantiky pre modálnu logiku) vlastností prírodného rodu môže byť širšia ako trieda jeho podstatných vlastností.

Proti Kripkeho metafyzickej nevyhnutnosti (*de re*) možno namietat', že nie je jasné, čo táto nevyhnutnosť je [9]. Použijme ako príklad jeho identitu "Zornica=Večernica". Kripke tvrdí, že fakt, že Venuša je viditeľná ráno v určitej polohe, a fakt, že Venuša je viditeľná večer v určitej polohe, sú len "náhodné znaky, prostredníctvom ktorých identifikujeme určitú planétu a dávame jej určité meno" ([12], 105). Aby sme odhalili, čo Kripke v tomto prípade chápe pod nevyhnutnosťou *de re*, abstrahujme od týchto kontingentných momentov vnášaných existenciou poznávajúceho subjektu. Predpokladajme, že ľudstvo na Zemi nikdy nevzniklo, a teda nikto nikdy nepozoroval, nepozoruje a ani nebude pozorovať Venušu ráno v určitej polohe (a nepomenuje ju "Zornica") a že rovnako nikto nikdy nepozoroval, nepozoruje a ani nebude pozorovať Venušu večer v určitej polohe (a nepomenuje ju "Večernica"). Potom "Večernica=Zornica" treba napísať "Venuša=Venuša". Teraz však nie je jasné, aká nevyhnutnosť *de re* je daná v objektívnej realite; istotne to nie je nevyhnutnosť ktorú možno zapísať ako $(x)N(x=x)$, kde "N" znamená "je logicky nevyhnutné, že".

Skúmajme ďalší Kripkeho príklad: "Tepló je molekulárny pohyb". V tomto prípade podľa Kripkeho na rozdiel od výroku "Zornica je Večernica" jav nazvaný "tepló"

¹ To isté tvrdí napríklad aj K. Fine v [6].

existuje nezávisle od existencie ľudských bytostí. I keby ľudstvo na Zemi nikdy nevzniklo, tento jav by stále existoval, aj keby v nás nevyvolával *pocit* tepla. S teplom sa oboznamujeme aposteriórne prostredníctvom pocitu tepla, a pritom nepoznáme apriórny fenomén, ktorý v nás tento pocit vyvoláva. Podľa Kripkeho len po určitom čase objavíme, "že tento fenomén je v skutočnosti molekulárnym pohybom. Keď sme objavili tento fakt, objavili sme identifikáciu, ktorá nám dáva podstatnú vlastnosť tohto fenoménu. Objavili sme fenomén, ktorý vo všetkých svetoch bude molekulárnym pohybom" ([12], 133). Tvrdí, že redukcia fenomenálnych vlastností na podstatnú vlastnosť má charakter aposteriórneho objavu čohosi, čo je s týmito fenomenálnymi vlastnosťami *identické*, a tvrdí tiež, že "teplota je identická s priemernou kinetickou energiou molekúl" ([12], 129).

Rovnica, ktorú tu má Kripke na mysli ([12], 129), je pre ideálny plyn zložený z jednoatómových molekúl $u=3kT/2$, kde u označuje priemernú kinetickú energiu molekuly plynu, k označuje Boltzmannovu konštantu a T označuje absolútnu teplotu. Pri odvodení tejto rovnice sa explicitne predpokladá, že máme do činenia s mikroobjektami, ktoré až na krátkodobé zrážky vzájomne na seba vôbec nepôsobia. Samotná existencia plynu je výsledkom pôsobenia, ktoré vzhľadom na *podstatnú vlastnosť* - molekulárny pohyb - má *nepodstatný* charakter. Aj keď teda platí, že vo všetkých možných svetoch, kde existujú makroobjekty s vlastnosťami ako teplota, tlak, objem, atď., budú nejakým spôsobom existovať aj mikroobjekty s kinetickou energiou, neplatí, že vo všetkých možných svetoch, kde existujú mikroobjekty s kinetickou energiou, budú nejakým spôsobom existovať aj makroobjekty s vlastnosťami ako teplota, tlak, objem, atď.

Preto ani rovnica $u=3kT/2$ netvrdí, že priemerná kinetická energia je identická s absolútnou teplotou. Tvrdí, že teplota je makroskopickým prejavom kinetickej energie neorganizovaného mikroskopického pohybu najmenších častíc. Kinetická teória plynov tvrdí, že tento (mikroskopický) pohyb sa na makroúrovni prejavuje ako teplota. Kým teda Kripke tvrdí, že v teoretických identifikáciách objavujeme niečo, čo je vždy identické s určitou triedou fenoménov, tento príklad ukazuje, že v prípade teoretickej identifikácie objavujeme niečo svojbytné, niečo nezávislé od fenoménov, čo existuje za nimi. Tak napr. v prípade rovnice $u=3kT/2$ objavujeme, že všade tam, kde existuje fenomén teploty, bude existovať za ním - ako jeho základ, príčina - pohyb molekúl.

III. Podstata ako základ fenoménov prírodného rodu. Ak je naša analýza Kripkeho výrokov teoretickej identifikácie správna, potom stojíme pred problémom, ktorý možno sformulovať ako otázku Kde má svoje miesto logická nevyhnutnosť de re, ak nie v identite určitých fenomenálnych vlastností s nejakou podstatnou vlastnosťou? Čiastočne riešenie obsahujú štúdie B. Enca ([3]; [4]), charakteristické *striktným pojmovým rozlíšením medzi nevyhnutnými (v zmysle sémantiky pre modálnu logiku) vlastnosťami a podstatnými vlastnosťami, ako aj neidentifikačným prístupom k vzťahu fenomén-podstata*. Enc zavádza toto rozlíšenie: "(i) Z celej množiny vlastností nejakej veci určitého rodu (kind of thing) je jedna podmnožina riadená prírodnými zákonmi, ktoré sa týkajú vecí tohto rodu. Nazveme ich prirodzenými vlastnosťami tejto veci daného rodu. (ii) Ďalšia podmnožina bude vlastná všetkým individuíam tohto rodu, ale to, že individuum tohto rodu má tieto vlastnosti, nebude ani prírodným zákonom, ani

dôsledkom prírodného zákona riadiacim veci tohto rodu. Túto druhú podmnožinu nazveme neprirodzené (factitious) vlastnosti tohto rodu. (iii) Ak skúmame prirodzené vlastnosti rodov zistíme, že jedna veľmi malá podmnožina z nich ... kauzálne zodpovedá za celú túto podmnožinu. (iv) Všetky vlastnosti vysvetlené prostredníctvom podstatných vlastností nazveme nevyhnutnými vlastnosťami veci tohto rodu. Sú nevyhnutné v tom zmysle, že sú prirodzenými dôsledkami podstaty veci daného rodu." ([3], 97-98).

Enc preto explikuje termín "nevyhnutné vlastnosti" dvojako: vo vzťahu k termínu "podstata" a v súlade so sémantikou pre modálnu logiku. V tomto druhom prípade ho nahrádza termínom "neprirodzené vlastnosti". Nevyhnutné vlastnosti potom definuje takto: "Nevyhnutné vlastnosti určitého rodu vecí sú tie a len tie, ... ktoré vyplývajú prostredníctvom prírodných zákonov z podstatných vlastností daného rodu vecí." ([3], 99).

Enc ďalej rozpracoval svoje názory úvahami o vzťahu udalostí (t.j. o kauzálnych vzťahoch), ako aj o vzťahoch, v ktorých "to, že nejaký objekt má nejakú štrukturálnu vlastnosť, konštituuje to, že má nejakú inú ... vlastnosť" ([4], 405). Oba tieto vzťahy nazýva "spôsobuje, že" (*makes it the case that*) a označuje ich ako *M*. Ako ilustráciu používa tento príklad: Kyselina chlorovodíková (HCl) má veľmi veľa vlastností: je priehľadná; pri izbovej teplote má typický zápach; tuhne pri *t* stupňoch Celzia. Označme tieto vlastnosti ako $P_1, P_2, \dots, P_n$. Okrem toho má HCl aj mnoho kauzálnych účinkov: zabíja, ak sa vypije; rozpúšťa olovo, ak sa olovo do nej ponorí, atď. Kyselina chlorovodíková má tiež "charakteristickú molekulárnu štruktúru", ktorá "je pre ňu podstatná, t.j., v každom možnom svete, v ktorom nejaká tekutina je kyselinou chlorovodíkovou, bude mať túto špecifickú molekulárnu štruktúru. Ak sa táto molekulárna štruktúra zmení, prestane byť kyselinou chlorovodíkovou" ([4], 409).

Uvažujme teraz o všetkých tých možných svetoch, v ktorých existuje HCl. V niektorých z nich existujú podmienky, ktoré sa líšia od podmienok aktuálneho sveta, ktoré umožňujú vznik vlastností označených ako $P_1, P_2, \dots, P_n$. Tak napr. "v nejakom možnom svete, kde je svetlo (schmicht) namiesto svetla, a kde svetlo je médiom umožňujúcim videnie, až na prípad, keď je odrážané objektmi prepúšťajúcimi svetlo, kyselina chlorovodíková by nebola priehľadná" ([4], 409). Alebo v nejakom možnom svete, kde by atmosférický tlak bol omnoho väčší ako v aktuálnom svete, by sa HCl neodparovala a nemala by tak pri izbovej teplote svoj typický zápach. To isté platí pre kauzálne inštancie vzťahu *M*. Kauzálna charakteristika zabíjať po vypití platí len v tých možných svetoch, kde existuje nielen kyselina chlorovodíková, ale aj organizmy s určitým typom metabolizmu a určitým typom tráviaceho traktu. Enc potom explikuje vzťah *M* takto:

a je F spôsobuje, že b (alebo a) je G práve vtedy a len vtedy, keď

(i) a je z rodu K a

(ii) F je komponentom vlastnosti, ktorá podstatne definuje K, a

(iii) každý možný svet, v ktorom a je (má) F a v ktorom existujú relevantné rody aktuálneho sveta a nastanú relevantné podmienky aktuálneho sveta, obsahuje udalosť (alebo stav vecí), pri ktorej platí, že b (alebo a) je G, a

(iv) každý možný svet, kde a nie je (nemá) **F** a kde existujú relevantné rody aktuálneho sveta a nastanú relevantné podmienky aktuálneho sveta, neobsahuje udalosť (alebo stav vecí), pri ktorej platí, že **b** (alebo **a**) je **G**, a

(v) v každom možnom svete, v ktorom ľubovoľný objekt akéhokoľvek rodu je **F** a v ktorom sú dané relevantné podmienky, existuje nejaký objekt, ktorý je **G**, ale neplatí, že v každom možnom svete, v ktorom ľubovoľný objekt akéhokoľvek rodu je **G**, existuje objekt, ktorý je **F**." ([4], 409-410).

Ak zhrnieme Encove úvahy, zistíme, že analyzuje vzťah podstaty-základy-príčiny k svojim vlastným prejavom-účinkom, ktoré vznikajú za určitých (nepodstatných) podmienok. Podstatu prírodného rodu teda chápe na rozdiel od Kripkeho ako základ prejavov tohto prírodného rodu.

IV. Podstata ako vnútorné diferencovaný základ fenoménov prírodného rodu.

Na jednej strane Encova rekonštrukcia vzťahu *M* ukazuje, že pojem "podstata" môže byť vymedzený pred zavedením pojmu "nevyhnutnosť" v rámci sémantiky pre modálnu logiku a nezávisle od neho. Na druhej strane toto vymedzenie stále ešte nedokáže lokalizovať doménu Kripkeho logickej nevyhnutnosti *de re*. Vzťah *M* označuje vzťahy podstaty určitého rodu k vlastným prejavom, ktoré sú sprostredkované nepodstatnými podmienkami, preto tieto vzťahy nemôžu mať ani charakter logickej nevyhnutnosti *de re*. Inými slovami: ak aspoň jedna z dvoch vlastností určitého prírodného rodu nie je jeho podstatnou vlastnosťou, potom ich vzťah nemá charakter logickej nevyhnutnosti *de re* ani vzhľadom na samotný tento rod.

Aby sme lokalizovali Kripkeho logickú nevyhnutnosť *de re*, porovnáme najprv Encove myšlienky o vzťahu *M* s jeho vlastnou klasifikáciou prírodných zákonov: "Predpokladá sa, že fundamentálne zákony aktuálneho sveta regulujúce veci rodu **K** sú platné vo všetkých možných svetoch, o ktorých tu uvažujeme. Keďže však predpokladáme, že nie všetky rody aktuálneho sveta existujú v každom možnom svete obsahujúcom **K**, niektoré z tzv. odvodených zákonov aktuálneho sveta nemusia platiť vo všetkých z nich." ([4], 410).

Z bodov (i) až (v) charakterizujúcich vzťah *M* vyplýva, že odvodené prírodné zákony regulujú vzťah podstatnej vlastnosti *F* rodu **K** k nepodstatnej vlastnosti *G*. Enc však nevysvetľuje, ktoré vzťahy sú regulované fundamentálnymi zákonmi. Možné riešenie môžeme nájsť v Encovom príklade s kyselinou chlorovodíkovou. Tvrdí, že "môžeme zrejme plauzibilne očakávať, že pre akékoľvek P_{1z} množiny **P**-čiek existuje nejaká zložka molekulárnej štruktúry, ktorá je podstatná pre kyselinu chlorovodíkovú..." ([4], 409).

Z hľadiska charakterizovania vzťahu *M* bodmi (i) až (v) máme podstatné vlastnosti $F_1, F_2, \dots, F_n$ rodu **K**, ktoré sa za určitých podmienok prejavujú ako $G_1, G_2, \dots, G_n$. I keď Enc predpokladá, že samotná podstata rodu je určená určitým počtom odlišných vlastností - že je vnútorné diferencovaná, jeho závery sa týkajú len vzťahu medzi $F_{ia} G_i$ - len vzťahu *M* podstaty (vnútorného) k jej prejavu (vonkajšiemu), nikdy sa však netýkajú vzťahu $F_{ia} F_j$, t.j. vzťahu vnútorného k vnútornému.

Podľa môjho názoru fundamentálne zákony regulujú vzťahy medzi podstatnými vlastnosťami a práve vzájomný vzťah podstatných vlastností určitého prírodného rodu má charakter logickej nevyhnutnosti de re. Tento vzťah možno explikovať takto:

(i*) Ak $F_{i1} F_j$ označujú komponenty vlastnosti, ktorá podstatne definuje **K** (t.j. tvoria základ tohto prírodného rodu), potom

(ii*) v každom možnom svete, kde nejaké a je (má) F_i , je (má) aj F_j ; a

(iii*) v každom možnom svete, kde a je (má) F_j , je (má) aj F_i .

Označme vzťah vnútorného k vnútornému ako vzťah *I*. Jeho charakterizovanie prostredníctvom bodov (i*) až (iii*) nám umožňuje nanovo definovať pojem "podstata prírodného rodu". Pôvodne sme tvrdili v zhode s B. Encom, že podstata prírodného rodu je základom prejavov tohto rodu. Teraz už tvrdíme, že podstata prírodného rodu je *vnútorne diferencovaným základom prejavov tohto rodu*.²

Pre súčasné diskusie o esencionalizme je typické, že sa odohrávajú v rámci určenom určitým chápaním podstaty, totiž chápaním podstaty len ako základu určitých fenomenálnych vlastností. Tento rámec podľa nášho názoru formoval aj Kripkeho sémantiku všeobecných mien. Uvažuje sa v nej len o vzťahu jedného mena podstatnej vlastnosti určitého objektu k menám fenomenálnych vlastností tohto objektu; nikdy však o vzájomnom vzťahu dvoch mien dvoch podstatných vlastností jedného a toho istého prírodného rodu.

V. Javy, prejavy a "rozpustenie" mena prírodného rodu. Ak je naše chápanie podstaty prírodného rodu správne, potom nás vedie k novému chápaniu vzťahu termínu "podstata" k termínu "prírodný rod", ako aj samotného termínu "fenomén".

Zvyčajne sa podstata prírodného rodu chápe ako vlastnosť (vlastnosti), ktoré tento rod má vo všetkých možných svetoch, kde existuje. Tak napr. Enc o molekulárnej štruktúre kyseliny chlorovodíkovej tvrdí: "V každom možnom svete, v ktorom nejaká tekutina je kyselinou chlorovodíkovou, bude mať túto špecifickú molekulárnu štruktúru." ([4], 409). Takýto prístup nás núti položiť si otázku, čo tu zastupuje termín "prírodný rod" (v Encovom príklade termín "kyselina chlorovodíková"). Istotne nezastupuje "istú podstatnú vlastnosť", pretože toto vymedzenie by sa zmenilo na kruhové. Meno prírodného rodu tu môže zastupovať len charakterizovanie prostredníctvom fenomenálnych, nepodstatných vlastností (napr. v prípade kyseliny chlorovodíkovej ako nič, čo zabíja po vypití, čo rozpúšťa olovo atď.) Takéto chápanie podstaty je tak viazané na určitý špecifický stupeň poznania. Totiž na stupeň, kde poznanie postupuje od fenomenálnych vlastností k podstate (t.j. v našom príklade s HCl k poznaniu určitej špecifickej molekulárnej štruktúry).

Naše vymedzenie pojmu podstaty prostredníctvom zavedenia vzťahu *I* ukazuje, že tento stupeň poznania nepredstavuje jeho ultima ratio. Nasledujúcim stupňom poznania je spoznanie samotnej podstaty, vzťah typu *I*. Na tomto stupni sa už neobjavuje meno prírodného rodu, pretože uchopenie vzťahu *I* ukazuje, ako sa tvorí samotný základ, ako vzniká sám "čistý" rod (t.j. bez akýchkoľvek fenomenálnych vlastností). Inými slovami, meno prírodného rodu sa prechodom na tento stupeň poznania "rozpúšťa"

² Myšlienku, že podstatu treba chápať ako vnútorne diferencovaný vzťah, po prvý raz explicitne vyjadril V. Černík v [1].

v menách označujúcich vlastnosti samotnej podstaty tohto rodu. Ďalším krokom je už postupné odvodenie fenomenálnych vlastností zo vzťahu *I*. Na tomto stupni poznanie už uchopuje tvorenie celého prírodného rodu z jeho základu - podstaty, zo vzťahu *I* plus jeho fenoménov za určitých nepodstatných podmienok.

Podľa nášho názoru existujú dve odlišné, ale predsa spojené fázy aposteriórneho skúmania jedného a toho istého prírodného rodu. V prvej fáze postupujeme od fenomenálnych vlastností rodu k jeho podstatným vlastnostiam; v druhej fáze postupujeme od podstatných vlastností k fenomenálnym vlastnostiam. Tieto dve fázy poznania sú sprostredkované spoznaním vzťahu *I* a vzájomne sa odlišujú špecifickým vzťahom mena prírodného rodu k menám označujúcim podstatné vlastnosti rodu. V prvej fáze meno prírodného rodu predchádza mená podstatných vlastností; v druhej fáze je to naopak. Mená podstatných vlastností predchádzajú meno prírodného rodu, ktoré má odvodený charakter.

Tieto dve fázy poznania sa vzájomne odlišujú aj kognitívnym statusom svojich fenoménov. V prvej fáze predstavujú fenomény "dráhu" pre postup poznania smerom k podstate, keď ešte nevieme nič o podstate, o samotnom vzťahu *I*. V druhej fáze vysvetľujeme, ako sa generujú samotné fenomény, totiž križovaním vzťahu *I* s určitými nepodstatnými podmienkami, t.j. ako sa vzťah *I* prejavuje za týchto podmienok. Preto z hľadiska pohybu poznania rozlišujeme dva typy fenoménov: 1. fenomény, ako sú nám dané pred objavením základu - podstaty; tieto fenomény nazývame *javy* a 2. fenomény spoznané po objavení podstaty ich odvodením z podstaty; tieto fenomény nazývame *prejavy*.³

LITERATÚRA

- [1] ČERNÍK, V.: Problém zákona v marxistickej metodológii vied. Bratislava, Pravda 1977.
- [2] DONNELLAN, K.: Kripke and Putnam on Natural Kind Terms. In: C. Ginet - S. Shoemaker (eds.): Knowledge and Mind. New York, Oxford Univ. Press 1983, s. 84-104.
- [3] ENC, B.: Necessary Properties and Linnaean Essentialism. In: Canadian Journal of Philosophy 5, 1975, s. 83-102.
- [4] ENC, B.: Essentialism without Individual Essences. In: ([7], 403-425).
- [5] FILKORN, V.: Cyklický aspekt vedeckej metódy. In: Filozofia 28, 1973, s. 37-53.
- [6] FINE, K.: Essence and Modality. In: Philosophical Perspectives 8. Tomberlin, J. (ed.): Ridgeview, Atascadero (CA) 1994, s. 1-18.
- [7] FORBES, G.: In Defense of Absolute Essentialism. In: ([8], 3-32).
- [8] FRENCH, P. et al.: Midwest Studies in Philosophy XI. Minneapolis, Minnesota University Press 1986.

³ Takéto rozlíšenie javov a prejavov zohľadnil napr. aj V. Filkorn [5].

- [9] HINTIKKA, J.: Is Alethic Modal Logic Possible? In: *Acta Philosophica Fennica* 35, 1982, s. 89-105.
- [10] KRIPKE, S.: Semantical Considerations on Modal Logic. In: *Acta Philosophica Fennica* 16, 1963, s. 83-94.
- [11] KRIPKE, S.: Identity and Necessity. In: *Identity and Individuation*. Munitz, M. (ed.), New York, New York University Press 1971. Citované podľa Schwartz, S. (ed.): *Naming, Necessity and Natural Kinds*. Ithaca, Cornell University Press, 1977, s. 66-101.
- [12] KRIPKE, S.: *Naming and Necessity*. Oxford, Basil Blackwell 1980.
- [13] STALNAKER, R.: Antiessentialism. In: ([8], 343-355).

PhDr. Igor Hanzel, CSc.,
 Katedra logiky FiF UK
 Šafárikovo nám. 6,
 818 06 Bratislava,
 SR